

УДК 351.82:378

Л. П. ПОЛЯКОВА, А. О. КРИШТОПА

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглянуто питання управління вищою освітою з позицій суспільної й державної цінності ВНЗ. Запропоновано механізми й інструменти такого управління на основі використання інформаційного середовища ВНЗ.

The question of management by higher education from positions of public and state value of institute of higher education has been considered. Mechanisms and tools of such management are offered on the basis of using of the information environment of institute of higher education.

Ключові слова: вища освіта, інформаційне середовище, державне управління.

На сьогодні поняття “освіта” зазнає якісних змін і все частіше пов’язується із цінотно-значеневими ідеалами суспільства, якнаполегливіше декларується культурний зміст освіти. Принцип культурозгідності розуміється як навчання в контексті культури, як орієнтація освіти на характер і цінності культури, на освоєння її досягнень і її відтворення, на прийняття соціокультурних норм і включення людини в їхній подальший розвиток. Нові соціально-економічні реалії розвитку України, які характеризуються істотним підвищенням соціальної й професійної мобільності її населення, вимагають пошуку нових адекватних форм організації освіти, здатних задовольнити зростаючі потреби громадян в отриманні або в удосконаленні раніш отриманих знань і вмінь, оскільки традиційні концепції й форми навчання в нових умовах стають все менш ефективними.

Проблемою на сьогодні є зниження рівня доступності якісних освітніх послуг і ресурсів, які можуть надати далеко не всі навчальні заклади. Провідні освітні установи, що володіють кваліфікованими викладачами й іншими освітніми ресурсами, у більшості випадків концентруються у великих й, насамперед, столичних містах, де вартість життя значно вище середньої по країні.

Підкреслюючи ціннісний аспект освіти, Б. С. Гершунський виділяє три взаємозалежних блоки: а) освіта як цінність державна; б) освіта як цінність суспільна; в) освіта як цінність особистісна [3].

Державна цінність освіти визначається як моральний, інтелектуальний, науково-технічний, духовно-культурний і економічний потенціал будь-якої держави. Суспільна цінність освіти пов’язана з підготовкою компетентних фахівців, здатних вирішувати широкий клас професійних і соціально значущих завдань, обумовлених конкретно-історичними умовами життя людей тієї або іншої держави [1; 2; 9]. Особистісну цінність освіти засновано на необхідності реалізації людиною її різноманітних потреб, включаючи й пізнавальну, а також прагненням до повного розкриття всіх наявних у

неї здатностей [4; 7]. Остання теза безпосередньо погодиться з ідеями гуманістичного підходу, що завойовує все більше прихильників у системі освіти.

Метою роботи є розглянути питання управління вищою освітою з позицій суспільної й державної цінності ВНЗ, запропонувати механізми й інструменти такого управління на основі використання інформаційного середовища ВНЗ.

Система менеджменту ВНЗ може розглядатися як сукупність взаємозалежних підсистем: фінансового й матеріального забезпечення, забезпечення якості освіти та інше [12]. Кожна підсистема виділяється за принципом управління певною групою параметрів діяльності ВНЗ. Останнім часом більш актуальним стає питання про розгляд ще однієї групи параметрів, що визначає державну й суспільну цінність ВНЗ.

Найбільш актуальним представляється комплексний підхід до цих понять, що може визначатися як сукупність якості освіти та цілої низки специфічних параметрів. Одна група специфічних параметрів буде ідентифікувати цінність ВНЗ для держави, його основних інститутів, вплив на розвиток основних показників економіки, внесок у валовий внутрішній продукт. Друга група специфічних параметрів припускає визначення цінності ВНЗ для суспільства, особистості й включає, зокрема, такі важко формалізовані критерії, як задоволеність результатами навчання у ВНЗ для окремих особистостей та їхніх груп.

Для кількісної ідентифікації державної й суспільної цінності вводяться поняття “суспільна затребуваність ВНЗ” (СЗВ) і “державна значущість ВНЗ” (ДЗВ). Підхід до визначення цих багатогранних понять повинен бути комплексним.

На інтуїтивному рівні суспільна затребуваність ВНЗ може визначатися як потреба члена суспільства в одержанні освіти, зацікавленість саме в даному ВНЗ, спеціальності, а також як задоволеність від отриманої освіти й результатів післявузівської діяльності. Коefіцієнт СЗВ визначається як сума локальних коefіцієнтів, що характеризують різні зрізи цього поняття:

$$K_{CЗВ} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n k_i$$

Кілька прикладів локальних коefіцієнтів для визначення СЗВ: k_1 – задоволеність члена суспільства отриманою у ВНЗ освітою; k_2 – задоволеність моральною обстановкою у ВНЗ; k_3 – оцінка членом суспільства потенціалу отриманої у вищій освіті.

Такий же підхід може бути використаний для визначення державної значущості ВНЗ. На інтуїтивному рівні ДЗВ може визначатися з позицій внеску ВНЗ, його випускників у формування й нагромадження потенціалу держави (матеріально-технічного, наукового), їхньої участі в роботі органів державної влади. Комплексний коefіцієнт ДЗВ визначається аналогічно $K_{CЗВ}$:

$$K_{CЗВ} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n k_i$$

Кілька прикладів локальних коефіцієнтів для визначення ДЗВ: k_1 – кількість випускників, що працюють у державних установах; k_2 – внесок випускників у валовий суспільний продукт; k_3 – кількість випускників, що є керівниками підприємств і організацій; k_4 – кількість випускників – докторів наук.

Менеджмент ВНЗ, що враховує специфічні параметри державної й суспільної цінності, повинен припускати можливість особистої участі кожного зацікавленого представника громадськості в управлінні освітньою установою. В основі такої моделі управління лежить використання сучасних інформаційних технологій та широке застосування можливостей комп'ютерних мереж. На сьогодні в Інтернеті використовуються інструменти, які дозволяють одержувати, реєструвати, обробляти дані, отримані від користувачів. До таких інструментів відносяться веб-форуми, веб-опитування, тестування та ін. Розміщені на веб-сайтах, ці інструменти дозволяють забезпечити облік думки кожного зацікавленого відвідувача [6; 11; 12]. Таким чином, для обліку думки членів громадськості така модель є прямою системою. Недоліком цієї моделі є те, що процедура ухвалення рішення в такій постановці не так очевидна.

Реалізація сучасних моделей державно-суспільної взаємодії в управлінні ВНЗ заснована на формуванні інформаційного середовища моніторингу освіти. Інформаційне середовище моніторингу освіти ВНЗ визначається як сукупність суб'єктів моніторингу (абітурієнтів, студентів, випускників, викладачів, адміністрації ВНЗ), технічних і програмних засобів зберігання, передачі й обробки інформації, що забезпечують постійне автоматизоване нагромадження знань про суб'єкта моніторингу. Основна мета інформаційного середовища – залучення зацікавлених користувачів до особистої участі в житті ВНЗ, що повинно виражатися в прямому, рівноправному й постійному обміні інформацією.

Завдання інформаційного середовища формуються в такий спосіб:

- забезпечення постійного каналу передачі структурованої інформації від зацікавлених користувачів (респондентів) в інформаційну систему ВНЗ;
- забезпечення зберігання отриманої інформації;
- забезпечення обробки отриманої інформації;
- подання отриманої інформації респондентам і керівництву ВНЗ;
- забезпечення обговорення обробленої інформації респондентами інформаційного середовища з керівництвом ВНЗ;
- спільне прийняття рішень.

Основна відмінність інформаційного середовища моніторингу освіти від наявних у кожному ВНЗ веб-сайтів складається в забезпеченні каналу передачі інформації від зацікавлених груп користувачів (абітурієнтів, студентів, випускників, викладачів) у середовище. З погляду інструментарію відмінність інформаційного середовища моніторингу від веб-сайту складається в широкому використанні коштів, що дозволяють передавати інформацію від користувачів у середовище й між користувачами. До таких інструментів для обліку думки користувачів відносяться: форуми; опитування; тестування; сховища даних інформаційного середовища, які зарекомендували себе в Інтернеті.

Інформаційне середовище моніторингу освіти включає такі елементи.

Сховище даних інформаційного середовища. Більшість основних механізмів збору даних припускають періодичний режим функціонування, чим досягається фіксування тимчасових зрізів стану щодо досліджуваної проблеми. У результаті виходить прив'язування до часу й незмінні збори даних для підтримки процесу прийняття керуючих рішень. Дані, отримані в результаті роботи користувачів у середовищі, реєструються в сховище даних.

Опитування. Періодично на сторінках сайту розміщуються опитування на задані теми. Користувач, що зацікавився зазначеною тематикою, вибирає позицію, що найбільш відповідає його поглядам за даною тематикою. Після закінчення певного часу на сторінках сайту розміщується опитування на іншу тему, попередні результати фіксуються в базі даних. Результати опитувань доступні користувачам сайту й програмам аналітичної обробки. Організація й проведення колективних інтерв'ю на сторінках веб-сайту в маркетинговій, соціології й інших дисциплінах називається дослідженням за допомогою фокус-груп. Поряд із цим можливо й проведення глибинних інтерв'ю з організацією декількох фокус-груп.

Тестування. Механізм тестування в інформаційному середовищі використовується з метою визначення рівня знань за конкретною навчальною дисципліною, розділом, темою. Тестування в інформаційному середовищі проводиться за класичною схемою. Дається набір питань за певною темою та відповідних питань набори відповідей. Результати тестування реєструються в сховище даних, виводяться на вихідну сторінку тестування й використовуються програмами аналітичної обробки даних.

Інтернет-форум. Основний механізм спілкування користувачів в інформаційному середовищі моніторингу. Форум розбитий на розділи, теми. Користувачі мають можливість уводити нові теми, піднімати їхні питання, що цікавлять, відповідати на питання. У рамках форуму відкриваються дискусії, за спрямованістю й активністю яких робиться висновок про найбільш актуальні проблеми, що хвилюють користувачів інформаційного середовища.

Віртуальна кафедра. Така назва має Інтернет-форум, на якому для випускників і студентів уведено розділи за спеціальностями і роками прийому до університету. У даних розділах суб'єкти моніторингу мають можливість продовжувати обмін інформацією на тому ж рівні, як і при особистому спілкуванні. Основна мета, що переслідує інформаційне середовище віртуальної кафедри, складається в підтримці контактів з випускниками, визначенні їхніх професійних досягнень, проблем із працевлаштуванням, їхніх побажань щодо втримування навчання на кафедрі. Інформація, отримана й структурована в ході функціонування такого форуму, буде враховуватися при визначенні професійної й суспільної цінності ВНЗ. Незважаючи на те, що відвідувачами даного форуму можуть бути будь-які особи, права внесення нових записів надаються тільки випускникам даних груп.

Віртуальна спеціальність. В інформаційному середовищі моніторингу освіти виділено спеціалізований форум щодо проблем конкретної спеціальності навчання у ВНЗ. Як розділи визначені дисципліни навчального плану спеціальності. Спілкування в рамках такого форуму проходить у напрямку професійної підготовки фахівців. Найпоширеніші напрямки обговорень такі: питання викладання конкретних дисциплін, утримування дисциплін та ін. Найбільш інформативними з

погляду моніторингу є дискусії, що періодично розгортаються в рамках форуму “Віртуальна спеціальність”. За результатами роботи в середовищі фіксується й структурується інформація такими напрямками:

- адекватність дисципліни, що викладається на кафедрі (зрозумілість, доступність, зв’язок з іншими дисциплінами);
- затребуваність (по втримуванню, обсягу);
- структурність.

Інформація, отримана одними суб’єктами в середовищі моніторингу, буде використана в якості вихідних даних, на основі яких буде отримана інформація для інших суб’єктів. Таким чином, буде реалізовуватися принцип безперервного автоматичного нагромадження структурної інформації з освіти у ВНЗ.

Інформація, що генерується в інформаційному середовищі, дозволяє визначити чисельно параметри “суспільна затребуваність ВНЗ” і “державна значущість ВНЗ”, в основному на підставі даних із сегментів післявузівських комунікацій (віртуальна кафедра, віртуальна спеціальність) і довузівських (опитування, тестування, форуми). В інформаційному середовищі моніторингу на підставі даних, отриманих від респондентів, визначається оцінка для СЗВ.

Так, чисельне значення локального коефіцієнта k_j може бути визначене в такий спосіб. Формується опитування на тему: як ви оцінюєте отриману у вузі освіту? з варіантами відповідей:

- відмінне, проблем з роботою не мав;
- гарне, практично не доводилося переучуватися;
- гарне, закладеного базису в основному вистачало;
- задовільне;
- незадовільне, навчають не тому й не так;
- погане, довелося працювати по іншій спеціальності.

Коефіцієнт k_j у цьому випадку буде визначатися як відношення в основному позитивних оцінок (відповіді на 1-4 питання) до загальної кількості відповідей.

Аналогічно, за результатами опитувань, може бути обчислений k_j для визначення ДЗВ як відношення кількості випускників, що працюють у державних установах, до їхньої загальної кількості.

На підставі інформації, що реєструється в сховищі даних у результаті роботи форумів, опитувань, тестувань, віртуальних кафедр і спеціальностей, можуть визначатися до декількох десятків локальних показників k_i , як для суспільної затребуваності ВНЗ, так і для державної значимості.

Формування інформаційного середовища моніторингу освіти ВНЗ відбувається в декілька етапів. До цього будуть залучатися викладачі ВНЗ для організації тематичних розділів, що відповідають основним напрямкам підготовки фахівців. Ці викладачі будуть залучатися як допоміжні учасники проекту. Максимальна кількість притягнутих викладачів повинна відповідати кількості навчальних дисциплін ВНЗ. Мінімальна кількість, достатня для нормального функціонування інформаційного середовища на даному етапі, оцінюється в 5 % максимального (що буде уточнюватися на етапі формування середовища). Абсолютне значення притягнутих викладачів, студентів оцінюється в декілька десятків чоловік. Одне з основних досліджень на першому

етапі буде укладатися у визначенні залежності, що генерується в середовищі інформації з якості освіти від кількості суб'єктів середовища.

Основні відмінності інформаційного середовища моніторингу ВНЗ від відомих моделей полягають у такому. Використання сучасних інформаційних технологій при реалізації основних функцій управління дасть синергетичний ефект унаслідок залучення в основні процеси ВНЗ широких мас громадськості, що призведе до прискорення процесу модернізації освіти в результаті підвищення інформованості органів управління ВНЗ відносно безупинно мінливих потреб.

Основна сфера використання результатів роботи – вища професійна освіта. Залучення за допомогою інформаційного середовища до основних процесів ВНЗ представників довузівської громадськості (абітурієнтів, батьків, учителів) і післявузівської (випускників, слухачів центра підвищення кваліфікації, керівників підприємств, працівників служби зайнятості та ін.) може вплинути на основну загальну, середню загальну, початкову професійну, середню, вищу й післявузівську професійну освіту.

Література:

1. *Беспалько В. П.* Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.

2. *Бордовская Н. В.* Педагогика / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2000. – 300 с.

3. *Гершунский Б. С.* Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. – М. : Пед. общество России, 2002. – 512 с.

4. *Гинецинский В. И.* Основы теоретической педагогики : [учебное пособие] / В. И. Гинецинский. – СПб. : Изд-во СПб. гос. ун-та, 2002. – 154 с.

5. *Кагаловский М. Р.* Перспективные технологии информационных систем / М. Р. Кагаловский. – М. : ДМК Пресс ; М. : Компания АйТи, 2003. – 288 с.

6. *Каракозов С. Д.* Педагогическое проектирование информационных систем управления образованием / С. Д. Каракозов, В. М. Лопаткин // Ползуновский вестник. – 2005. – № 1. – С. 187–201.

7. *Кузьмина Н. В.* Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. , 2000.

8. Педагогика. Педагогические теории, системы, технологии / под. ред. С. А. Смирнова. – М. : Академия, 2008. – 510 с.

9. *Попков В. А.* Теорія й практика вищої професійної освіти / В. А. Попков, А. В. Коржув. – М. : Акад. проект, 2004. – 432 с.

10. *Роберт И. В.* Толкование слов и словосочетаний понятийного аппарата информатизации образования / И. В. Роберт // Информатика и образование. – 2004. – № 5. – 2004. – № 6.

11. *Симонович С.* Общая информатика / С. Симонович, Г. Евсеев, А. Алексеев. – М. : АСТ-Пресс, 2007. – 592 с.

12. *Устинова Г. М.* Информационные системы менеджмента : [учебное пособие] / Г. М. Устинова. – СПб. : ДиаСофт ЮП, 2008. – 368 с.

Надійшла до редколегії 18.06.2009 р.